

Köroğlu Destanı'nda (Azerbaycan Kolu) Kahraman ve Karşı Kahraman Tipleri

The Hero and Anti-Hero in Koroglu Epic (Azerbaijan variant)

Mustafa Sever*

Özet

Köroğlu destanı, destandan hikâyeye geçiş dönemi ürünüdür. Kimi özellikleriyle destan, kimi özellikleriyle halk hikâyesi özellikleri gösterir. Destan kahramanı Köroğlu, geleneksel Türk destan kahramanı özelliklerinden olağanüstülük, güçlülük, savaşçılık, vb. taşınmasıyla alp tipine dâhildir. Ancak, kimi özellikleri (hilekârlığı, karşısına yenilmesi, ahlâkî zaafı, vb.) bir destan kahramanında olmaması gereken özelliklerdir. Bir anlatı kahramanı olarak Köroğlu ve çevresindeki yiğitlerinin meydana getirdiği tip, belli bir dönemin toplumsal değerlerini yansıtmaya açısından önemlidir. Çalışmamızda Köroğlu Destanı'nda (Azerî kolu) kahraman ve karşı kahraman tipleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu, destan, hikâye, tip, değerler sistemi

Abstract

Koroglu epic is the product of the transition period from epic to story. Köroğlu narrative is epic in terms of some of the features and some features of the Koroglu narrative is folk story also. Koroglu, as a hero, has hugeness, extraordinary power, bravery, etc. But he has some weakness. For example, deceit, defeat against the enemy, etc. Nevertheless Koroglu and his comrades are important a particular period in terms of social values. In this study will focus on the types of "hero" and "anti-hero" in Koroglu epic (Azerbaijan variant).

Key Words: Köroğlu, epic, story, type, value system

Giriş

Tip; destanlarda, masallarda, efsanelerde, fıkralarda, vd. türlerde belirli kişilik özellikleriyle bir insan grubunu temsil eden varlıktır. Genel özelliklerin yansıtıcısı olması sebebiyle anlatılarda değişmez, kalıp özellikleriyle yer alır ve bu yönüyle belli bir devirdeki bir toplumun değer yargılarını temsil eder. Toplumun iyi-kötü, doğru-yanlış, olumlu-olumsuz, vb. şekildeki anlayışını, değerler sistemini ifade etmede somut bir araçtır. Destan anlatıcısı, anlatımında bu kalıp kişiliği gelenek-te hazır bulur; ki bu yönüyle bu kalıp kişilik, stereotip¹ olarak da adlandırılabilir. Çünkü kişiliğin anlatımı bir genellemeyi içerir.

Çalışmamızda, Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan kolunda² yer alan kah-

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fak. Türk Halkbilimi Böl., e-mail: severm@gazi.edu.tr

1 Etimolojik olarak stereotip, stereos (katı) ve typos (nitelik, tip) kelimelerinden müteşekkildir ve bir anlamı da "kalıp hüküm, yargı"dır.

2 Çalışmamızda, metin olarak "Tehmasib, M. H., Azerbaycan Dastanları, c.4, Çırağ neşriyatı, Bakı 2005" adlı eser içinde "Koroğlu Dastanı" esas alınmıştır.

Gaz

Akademik
Bakış

195

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

ramanlar (asıl kahraman ve karşı kahraman), bunların tipik özellikleri ve temsil ettikleri toplumsal değerler üzerinde durulacaktır.

Bilindiği üzere, destanlarda kahraman/lar/ın gerçekleştirdiği eylemlerin ulvileştirilmesi söz konusudur. Bu ulvileştirmenin gerekçesi, kahramanın yaptığı eylemlerin bir millet veya bir topluluk adına gerçekleştirilmiş olmasıdır. Yapılan iş, toplumun çıkarına, yararına, iyiliğindedir. Yaşanılan tarihî gerçeklikler kahramanın penceresinden değerlendirilir, olması gereken tepkiler kahraman aracılığı ile verilir gözükürken aslında arka planda kamunun bakışı, değerlendirişi söz konusudur. Burada "genel amaçların, tekil kişiliklerin eylemlerine dönüşmesi, yaşamdaki kahramanlığın özünü karakterize etmektedir."³

Toplumsal değerler açısından doğru ve haklı kabul edilen eylemleri gerçekleştiren ve dolayısıyla haklı tarafta yer alan, eylemlerini şahsî olmaktan öte toplum yararına gerçekleştiren destan kahramanı, yaptığı hareketin amacı hususunda kararlı ve sorumluluk duygusuna sahip bir kişidir. Destan kahramanları, toplumsal değerler adını verdiğimiz ve milletin ortak hafızasında saklanıp nesilden nesile aktarılan değerlerin dile getiricisi, uygulayıcısı rolündedir. Toplumsal değer sözü, toplum hayatında toplumu meydana getirenlerce doğru-yanlış, olumlu-olumsuz, gerekli-gereksiz, vb. şekilde adlandırılan inanç ve uygulamalardır. Bu inanç ve uygulamalar, toplumsal hayatın düzenlenmesini, işlemlerini sağlayan toplumun temel normlarıdır. Geleneksel olan bu normlar bin yıllar öncesinden kalıp düşünceler, davranışlar şeklinde güncele taşınmıştır. Aileden başlayarak millete kadar genişleyen topluluklar tarafından üretilir, benimsenir ve paylaşılır. Ailenin, soynun, boyun, milletin değerleri, toplumsal normlar olarak gündelik hayatta uygulanır ve aileyi, soyu, boyu, milleti öteki aileden, soydan, boydan, milletten farklı kılan anlayışlar, düşünceler, davranışlar (bilgi, inanç, namus, ahlâk, yardımlaşma, hoşgörülülük, vatana bağlılık, milletini sevmeye, adalet, vb.) şeklinde ortaya çıkarlar.

Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan kolu

Çalışmamıza esas kabul ettiğimiz Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan kolunda, başta Köroğlu olmak üzere kahramanların (kahraman ve karşı kahramanlar) gerek fizikî gerekse ruhî özellikleri, toplumun değer yargılarının dile getirilişi, ideal özellikteki insan tipinin somutlanmasıdır.

Köroğlu Destanı'nın çeşitli kollarında yer alan kahramanlar, destandaki adlandırma ile "deliler", kendilerine özgü nitelikleriyle, dolayısıyla işlevleriyle tarif edilirler. Köroğlu ise, "çok farklı görüşlere sahiptir. O, kahramanca işleri, kuvvet ve cesareti ile oldukça etkileyicidir; fakat aynı zamanda her zaman ona mal edilmeyen utanılacak durumlarda da bulunabilir."⁴

Köroğlu ve delileri birer eşkiya görünümündedirler ki bunun nedeni, "Kö-

3 Pospelov Gennadiy .N., Edebiyat Bilimi, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1995, s.39

4 Reichl Karl, Türk Boylarının Destanları, TDK Yay., Ankara 2002, s.309

roğlu ve arkadaşlarının kendilerini destekleyen tabîî bir topluma ve normal bir iktisadî temele dayanmayışları”⁵ Çamlıbel’de Köroğlu’ya bağlanmakla oluşmuş ve ilk başlarda erkeklerden meydana gelen bir topluluk olmaları, yol keserek bağ/haraç almalarıdır. Pekiyi, bu durumda utanılacak bir hareket yapan, yol kesen, haraç alan kişiler nasıl olur da halkın sevgilisi olabilir? Bilindiği üzere “Türk boylarının töresinde haksızlık ve eşkıyalığın onaylandığı durumlara rastlanmaz.”⁶ Dolayısıyla Köroğlu ve delileri, eğer eşkıya olsalar, halka haksızlık ve zulüm yapsalardı kahramanlaştırılmazlardı. Köroğlu’nun eşkıya olmayışını, “Köroğlu’nun Qocalığı” boyunda, onun İran padişahının hazinesini soyan hırsızları yakaladıktan sonra onlarla konuşması izah edici niteliktedir:

“-Balam, senin ki ele işin, peşen şahların, paşaların var-yohunu çalib-çapıb yemek olub. İndi haradan olubsan bele əməli saleh, Allah adamı?

Köroğlu dedi:

-Düzdü. Men hemişe şahların, paşaların var-yohunu çalib-çapmışam. Amma men sizin kimi oğurluq eləməmişəm. Men meydan açmışam. Dava eləmişəm, düşmən öldürmüşəm. Sonra da varını-yohunu çalib-çapıb aparmışam. Men her ne eləmişəmse, açıq eləmişəm, merd eləmişəm. Amma siz it kimi oğurluq eleyirsiniz. Siz namerdsiniz.” (Koroğlunun Qocalığı, s. 384).

Şahların, paşaların düşmanı olmak, mevcut otoriteye asî olmaktır; ancak asîlik halk üzerinde zulüm uygulayanlara karşı olduğu için meşruluk kazanmıştır. Halk bu anlamda Köroğlu ve yiğitlerini yüceltmiş, idealleştirmiştir. Eric Hobsbawm’ın “Sosyal Haydut ve Halk Kahramanı Kalıbı” kuramına göre, bu tür kahramanlar kariyerlerine bir suçla değil, adaletsizliğin kurbanı olarak başlarlar ve yaptıkları halk nezdinde suç olarak değerlendirilmez.⁷ Köroğlu’nun asîliği “yerel yöneticilere ve kısmen de kendi hükümdarına karşı (tabîî ki, devlete karşı değil)”⁸ bir asîlik olup toplum beyninde idealize edilmiş, doğruluğun, adaletin, huzurun hâkim olduğu bir toplumsal düzeni sağlamayan, kendi çıkar ve emelleri doğrultusunda halkı soyan, sömüren yerel idarecilere yöneliktir. Yerleşik ve Müslüman bir toplumda halkın gerek gelenek yoluyla sahip olduğu değerlerin, gerekse dinî anlamda İslâmîyet’in öngördüğü değerlerin hâkim olduğu ve tatbik edildiği bir yaşama şeklini görmek istemesi ve var olan toplumsal yaşamdaki aksaklıkların, çarpıklıkların da giderilmesini beklemesi pek tabîidir; yerel yönetimlerin bu beklentiye karşılayamamaları, halkın yönetene olan güvenini sarsmış; ki bu durumda Köroğlu, halkın beyninde kurtarıcı bir kahraman tipi olarak görülmüştür. Köroğlu ve yiğitlerinin halkla bir alış-verişleri olmamıştır. Bunu anlatıda geçen “Tacir deyir-

5 Kaplan Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tıp Tahlilleri, Dergah Yay., İstanbul 1985, s.102

6 Özkan İsa, “Köroğlu Destanı’nda Kahraman Ve Atının Doğuşu İle İlgili Motiflerin Tahlili”, Türk Dili, Sayı: 549, Eylül 1997, s. 223-233

7 Çobanoğlu Özkul, Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s.185

8 Bayat Fuzuli, Köroğlu, Şamandan Âşık, Alptan Erere, Akçağ Yay., Ankara, s. 9

gost

Akademik
Bakış

197

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

lem bac alasının, paşa deyilem öç.” (s.32) sözünden anlamak mümkündür.

Kahraman tipi olarak, gerçekçi çizgilerle tasvir edilen Köroğlu, “kâh saf, mert bir destanî kahraman –bir Oğuz beyi- kâh kuvvetin para etmediği yerlerde hileye de müracaat eden dessor bir adam gibi tasavvur olunmuştur. Çok defa düpedüz giremeyeceği yerlere âşık kıyafetinde girer.”⁹ Amaç, halkın vicdanında doğru olunca, amacın gerçekleştirilmesinde kullanılan yöntem konusunda halkın hoşgörüsü devreye girmekte, dolayısıyla Köroğlu’nun kılık değiştirmesi, hatta Köroğlu olduğunu inkar etmesi normal karşılanmaktadır. Çünkü halk bilir ki Köroğlu, “mağdur bir babanın oğludur. Zulmü, haksızlığı daha küçüklüğünde görmüştür.”¹⁰ Bu mağdurluk ve zulme uğrama nedeniyle, onu mağdur edenlerden ve ona zulmedenlerden alacağı intikam, artık Köroğlu’nun şahsî intikamı olmaktan çıkmış, halkın intikamı haline gelmiştir. Yani, ortaya çıkışında ferdî bir hareket olan Köroğlu hareketi, bir süre sonra toplumsal bir mahiyet kazanmıştır.

Köroğlu yiğitleri/delileri, aslında fizikî ve ruhî açıdan birbirlerinden pek farklı olmayan, anlatıcının gelenekte hazır bulduğu kalıp tipte (stereotip) insanlardır. Fizikî özellikler açısından güçlülük, irilik, pehlivanlık gibi olağanüstülüklerle; ata binme, silah kullanma ve saz çalma gibi özelliklerle tasvir edilen deliler, toplumsal değerler açısından ideal özellikler olan doğruluk, yiğitlik, mertlik, vefâlılık, saflık, paylaşma, vb. gibi ortak karakter özellikleri ile vasıflandırılmışlardır. Sözgelimi, Belli Ahmet tanıtılırken onun hem fizikî özellikleri hem de karakter özellikleri, “bıg yerleri hele tezece terleyirdi. Amma gücde, qüvvetde Rüstem pehlivana bac vermezdi. Özü de çoq gözü-könlü tohadı. Ömründe bir defe de olsun eline düşeni tek yememişdi. Kasıbcı sürfesi hemişe dostların qabağında açıq olardı.” (Koroğlunun İstanbul Seferi, s.28) şeklinde belirtilir. Demircioğlu’nun olağanüstü gücünden bahsederken Kırat’ı babası nallarken onun Kırat’ın arka ayaklarını tuttuğu ve atın kimıldayamadığı bilgisi verilir. Yine Durna Teli anlatısında Demircioğlu ve Belli Ahmed, bağlı oldukları darağaçlarını yerinden söküp ellerine alarak düşmana saldırlar ve her vuruşlarında on-on beş adamı hurd-heşil eyerler. Köroğlu delileri Ayvaz, Tüpdağitan, Tanrıtanımaz, Gürcüoğlu, İsabalı, vd. savaş meydanında adeta aslana dönüşürler; kendilerinden daha güçlü kişileri, çok kalabalık orduları yenerler. Mesela, Ayvaz’ın Arap Reyhan’la vuruşması şöyle anlatılır:

“Eyvaz birden ərep Reyhan’ın çiyinlerini burahıb yapışdı bel kemerinden. Bir “Ya meded” deyip dik qaldırdı göye, vurup yere, çökdü sinesine.” (Köroğlu’nun Qars Seferi, s. 335).

Böylesi fizikî olağanüstülükleri yanında, yiğitler/deliler ahlâken son derece ölçülü, saygılı ve Köroğlu’na, çevrelerindeki insanlara itaatkârdırlar. Her ne görev olursa gönüllü giderler. Tabir yerindeyse gözlerini budaktan esirgemezler. Diğer bir söyleyişle Türkün töresi ve değerlerine uygun düşünüş ve hareketlere sahiplerdir.

9 Boratav Pertev N., Köroğlu Destanı, Adam Yay., İstanbul 1984,s.75

10 Boratav, a.g.e., s.100

Köroğlu Destanı'nda kadın kahramanlara gelince, bir "kadın kahraman tipi" olarak gerek aynı fizikî ve ruhî özellikleri gerekse benzer davranış özellikleri açısından bir stereotip meydana getirdikleri görülür. Destanda farklı adlarla görünen kızlar, bir bey ya da bir paşanın kızlarıdır. Güzel, akıllı, cesur, vb. özelliktedirler. Söz ve davranış olarak doğru insandırlar. Türk destanlarında, bu arada Dede Korkut Oğuznâmeleri'nde, görüldüğü şekilde kadın kahramanlar yanlarında kırk ince belli kızla dolaşırlar. Anlatıcının, her Köroğlu boyunda, dağarcığında hazır olarak bulduğu özellikleri bir isme bağlayarak sunduğu kadın, bir tip olarak kalıp tiptir ve geleneksel Türk kültüründeki ideal kadını işaret eder.

Sözgelimi, Köroğlu'nun ilk göz ağrısı Nigar Hanım, İstanbul hotkarının kızı olup güzelliğinin yanında oldukça da akıllıdır. Köroğlu'nun adeta denetleyicisi, yol göstericisi, akıl vericisi olarak tavsif edilir. Yanında kırk ince belli kız ile gezer. Köroğlu'nun karşıtlarından Cafer Paşa'nın bacısı Telli Hanım, "gözel, göyçek, özü de igid, pehlivan bir qız". (Koroğlu'nun Erzurum Seferi, s. 65) olarak tanıtılır. Yine bu kız da Nigar Hanım gibi yanında kırk ince belli kız ile dolaşır. Gerektiğinde kılıç kuşanan, savaştan, akıllı ve güzel bir kızdır. Anadolu Paşasının kızı Mahub Hanım, "birce defa bahmaqla adamları safçürük eleyer. Teller qara, halar qara, qaşlar qara, saçlar qara, dişler ağappaq mirvari kimi, dodaqkar yaqutun kenarı kimi, gözler eledi ki eşq ehline öldürrem deyir" şeklindeki fizikî özellikleri yanında "aqıl da , kemalde Eflatun'a Loqmanlık, Loqman'a Eflatunluk" (Mahub Hanımın Çenlibele Gelmevi, s. 206-207) eyleyecek denli uyanık, çevresindekileri yönlendirici, onlara akıl verici özellikleri de belirtilir. Elemqulu Han'ın kızı Ruqiye Hanım, Qars Paşasının kızı Hürü Hanım, Ahmed Han'ın kızı Mehri Hanım, Derbend Paşası rep Paşa'nın kızı Mö'mine Hanım, güzellikleri, akıllı, ferasetli olma özellikleriyle çevrelerini etkileyen, akıl veren, doğruyu gösteren, vb. özellikleriyle anlatıda aynı tipi meydana getirirler.

Köroğlu Destanı'nda (Azerbaycan kolu) kadın kahramanların karşıtı olabilecek nitelikte "karşı kahraman" a tesadüf edilememiştir. Çirkinliği, fesatlığı, acımasızlığı, ahlâksızlığı, vb. ile olayların akışında önemli rol üstlenen karşı kadın kahraman tipi özellikle masalarda olmak üzere pek çok halk anlatısında yer alır; ancak Köroğlu Destanı'nın erkek kahramanlar üzerinden gelişmesi ve kadınsı entrikaların fazla olmayışı sebebiyle karşı kadın kahramanlara bu anlatıda yer verilmemiştir.

Halk anlatılarının her türünde (destan, masal, efsane, vd.) olduğu gibi, Köroğlu kollarında da acımasızlık, bencillik, riyakârlık, kalleşlik, adaletsizlik, vb. özellikleriyle toplum değerlerinin karşısında yer alan kahramanlar da vardır ve bunlar anlatılarda karşı kahraman olarak değerlendirilir. Bunlar, toplum değerlerini temsil eden kahramanların tavır ve davranışlarının olumlanmasını pekiştirici işlevdedirler. Her anlatıda dinleyici veya okuyucu, toplumun benimsediği kahramanlarla duygusal bir bağ kurar, yani özdeşleşir. Özdeşleşme, kişinin kendisini davranış, düşünüş yönünden ideal gördüğü, beğendiği bir kişinin veya bir grubun

Gos

Akademik
Bakış

199

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

yerine koyması, kişiyi veya grubu içselleştirmesidir. Olumsuzluklarıyla anlatılarda öne çıkan karşı kahramanlarla dinleyici/okuyucu bu içselleştirmeyi yaşayamaz, özdeşlik bağı kuramaz, onları benimseyemez. Köroğlu kollarını bir bütün olarak ele aldığımızda her anlatıda farklı isimlerle ortaya çıkan ve genel olarak da yönetici (bey, paşa, han, vb.) olan kahramanlar ortak özellikleriyle karşı kahraman tipini meydana getirirler. Bu tipin temel özelliği, toplumca kabul edilmiş değerlere karşı/zıt ahlâkî anlayış ve davranışlarda bulunmalarıdır. Anlatıcı, kahramanı toplumun olumlu bulduğu özelliklerle ne ölçüde donatırsa, karşı kahramanı da daha fazla toplumun eksik, kusurlu, kötü, ayıplanan, vb. bulduğu özelliklerle donatır. Namert, hilekâr, açgözlü, bencil, kalles, vb. özellikleriyle anlatılarda yer alan karşı kahraman tipi, anlatıcı tarafından Türk ahlâk anlayışında adeta "Edebi edepsizden öğren" sözünü işaret eder mahiyette tasvir edilir ve bu yönleriyle karşı kahraman tipi, ideal ahlâkî kuralların hatırlanmasında, özlenen insanî ilişkilerin idrak edilmesinde araç rolü görür.

Örnekeleyecek olursak, bunlardan Bürcü Sultan (Köroğlu'nun İstanbul Seferi, s. 50), güçlü olduğunda, daha doğrusu arkasında askerleri olduğunda küstahlaşan, ancak yalnız kaldığında zavallılaşan biridir. Aslan Paşa, "İçloğ namerd, çoh mühennet, çok da hiyleger adamdı[r]" (Durna Teli, s. 143). Hasan Paşa, Köroğlu'nun babasının gözlerini çıkarttıracak denli zalim; Halil Paşa, mertçe savaşamayacak denli korkak ve hilekâr, Alemkulu (Qulun Qaçmağı, s. 266) ve Rum Paşası (Mehub Hanımın Çenlibele Gelmeyi, s. 206), kendi iradeleriyle karar veremeyen aciz yöneticilerdir. Yine, Kara Han anlatıda, "ezazil bir han idi. Çoh az adam tapıladı ki, onun elinden sinedağı olmasın. Özü de yaman tamahkâr idi. Kimde bir yahşı şey görseydi ya hoşla ya hilye ile ya da ki, bunların heç birisi baş tutmayanda, zorla tutub elinden alardı." (Köroğlu Düratın İtmeyi, s. 279) şeklinde tasvir edilirken Bolu Beyi, (Köroğlu İle Bolu Bey, s. 298), sözünde durmayan, zorda kalınca aman dileyen, ancak fırsatını bulunca da kallesçe davranabilen, "şeytana papaq tikib tepesini de deşik qoya[an]" (Hemze'nin Qıratı Aparması, s. 163) bir kişidir. Karşı kahraman olarak Azerbaycan kolunda yer alan kişiler, padişahın kendilerine takdir ettiği yöneticiliği, yönetimin/padişahın denetiminden uzak oluşlarını fırsat bilerek iktidarı kendi çıkar ve amaçları yönünde bir araç olarak kullanan, layıkıyla yapmayan insanlardır.

Sonuç

Destanda yaşanan süreç, "destan devri" olarak adlandırılır. İçtimaî yapı açısından destan devri, toplumda henüz işbölümünün, ferdi mülkiyetin tam gelişmediği, kişi-toplum çatışmasının görülmediği bir devirdir. Toplumu meydana getiren fertlerin (yönetenler, yönetilenler) ortak bir soydan geldiği (kandaş olduğu) inancı mevcuttur. Böylesi bir toplumda destan, "milletlerin millet olma yolundaki çabalarından izler taşır ve bu çabaların hâtıraları ile geçmişle gelecek arasındaki zamanı canlı ve tâze tutar."¹¹

11 Sepetçioğlu M. Necati, Karşılaştırmalı Türk Destanları, Akran Yay., İstanbul, 1990, s. 7

Türk destan kahramanı, Türk yaşayış özelliklerine bağlı olarak akıncı, güçlü, cesur, vb. özelliklerle tavsif edilir. Destan kahramanı toplum adına hareket eder; yani mücadelesi ferdi bir mücadele değildir. Destan kahramanı olağanüstülük, etkinlik, dışa dönüklük ve hayâlde tasarlanma/idealize edilme özelliklerine bağlı olarak "savaşçı, bu sebeple de çöklükle erkektir"¹²

Köroğlu Destanı, destandan hikâyeye geçiş dönemi ürünüdür. Dolayısıyla Köroğlu, kimi zaman bir destan kahramanı kimi zaman da bir hikâyeye kahramanı özelliklerini gösterir. Olağanüstü özelliklerinin yanında, gündelik hayatta karşılaşılabilecek sıradan insan özelliklerindedir ki bazı zaafı¹³, amacına ulaşmada başvurduğu ahlâkî olmayan yöntemler, düşmanına yenilmesi, vb. bir destan kahramanına uymayan özelliklerdir. Meydana geliş ve anlatılma süreci, destan döneminden uzaklaşan bir zamanı muhtevirdir. Bu sebeple hikâyeye dönemi, artık olağanüstülüklerle pek fazla yer vermeyen, kahramanlarını ahlâkî yetkinlikleri, hüner sahibi, sabırlı ve azimli oluşları gibi gerçekçi özelliklerle donatan bir dönemdir. İşbölümünün/iş kollarının geliştiği, toplum içi çatışmaların olduğu bir toplumsal hayat söz konusudur ve hikâyeye kahramanı, destandakinden daha gerçekçi çizgilere sahiptir. Bu bakımdan Köroğlu'nun içinden çıktığı toplum, yerleşik Müslüman toplumdur. Ortaya çıkmasına toplum içi bir çatışma sebep olmuştur. Destanda mücadele dışa yönelikken, yani dışardan gelen tehlikeye karşı savaşılırken hikâyede toplum içi çatışmalar söz konusudur. Çünkü hikâyeye döneminde "destanın aslî karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kaybolmuştur."¹⁴

Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan kolunda yer alan olumlu ve olumsuz kahraman tipleri, Türk milletinin değerler sistemini yansıtan tiplerdir. Anlatıda olay ve durumlarda takındıkları tavır, karşılıklı ilişkilerdeki düşünüş ve eylem biçimi, okuyucu veya dinleyicide belli etkiler uyandırır. Bu etki ile, bireyden topluma kadar herkeste var olan potansiyel değerler harekete geçirilir. Toplumsal yapının özlenilen şekilde oluşturulması ve işletilmesi, değerler sisteminin güncellenmesini ve işletilmesini gerektirir. Halk anlatıları bu açıdan toplumun ahlâkî eğitiminde başvurulacak en önemli kaynaklardan biridir. Tipler ise, anlatılar yoluyla toplumsal hayatta örnek edilmesi gereken özellikteki insan ile şerrinden kaçınılması gereken insanı bir arada göstermeleri nedeniyle önemlidir.

Kaynaklar

BAYAT, Fuzuli Köroğlu, Şamandan Âşık, Alptan Erne, Akçağ Yayınları, Ankara 2003
BORATAV, Pertev, N. Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul 1984

12 Jones Alison, Dictionary Of World Folklore, Larousse, New York, 1995, s. 225

13 M. Kaplan, Köroğlu'nu hareket ettiren âmillerin kaba kuvvet, cinsî ve ahlâkî dalalet olduğunu belirterek onun bir destan tipi olarak tecavüz ettiği yerleşik Müslüman toplumunun ahlâk ölçülerine göre dejenere bir tip olduğunu söyler. Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, Dergah Yay., İstanbul, 1985, s. 104

14 Boratav, Pertev N., Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği, Adam Yay., İstanbul, 1998, s. 63).

gost

Akademik
Bakış

201

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011

- Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği, Adam Yayınları, İstanbul, 1998
- ÇOBANOĞLU, Özkul Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara 1999
- JONES, Alison Dictionary of World Folklore, Larousse Yayınları, New York 1995
- KAPLAN, Mehmet Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tıp Tahlilleri, Dergah Yayınları, İstanbul, 1985
- ÖZKAN, İsa "Koroğlu Destanı'nda Kahraman ve Atının Doğuşu İle ilgili Motiflerin Tahlili", Türk Dili, sayı: 549, Eylül 1997, s. 223-233.
- POSPELOV Gennadiy .N., Edebiyat Bilimi, Evrensel Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1995
- REICHL, Karl Türk Boylarının Destanları, TDK Yayınları, Ankara, 2002
- SEPETÇİOĞLU, M. Necati Karşılaştırmalı Türk Destanları, Akran Yayınları, İstanbul, 1990
- TEHMASİB, M.H. Azerbaycan Dastanları, c. 4, "Koroğlu Dastanı", Çıraç Neşriyatı, Bakı, 2005

Gör

Akademik
Bakış

202

Cilt 4 Sayı 8
Yaz 2011